

Sygn. akt IV CSK 606/11

POSTANOWIENIE

Dnia 5 lipca 2012 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Iwona Koper (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Mirosław Bączyk

SSN Anna Owczarek

w sprawie z wniosku ENEA Operator Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością
przy uczestnictwie E. B. i M. B.

o stwierdzenie zasiedzenia,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 5 lipca 2012 r.,

skargi kasacyjnej uczestników postępowania

od postanowienia Sądu Okręgowego

z dnia 12 maja 2011 r.,

**uchyla zaskarżone postanowienie w części uwzględniającej
apelację wnioskodawcy i rozstrzygającej o kosztach
postępowania (pkt I i III) i sprawę przekazuje Sądowi
Okręgowemu do ponownego rozpoznania oraz rozstrzygnięcia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Wnioskodawca ENEA OPERATOR Spółka z o.o. wystąpił z wnioskiem o stwierdzenie, że z dniem 4 lipca 1979 r. nabył przez zasiedzenie służebność gruntową obciążającą między innymi nieruchomości położone w Ł. stanowiące działki nr 379 i 209/16, polegającą na utrzymaniu urządzeń służących do przesyłu energii elektrycznej, swobodnego dostępu do nich w celu wykonywania prac przyłączeniowych, eksploatacyjnych i konserwacyjnych oraz usuwania awarii, bądź wymiany na nowe oraz na obowiązku powstrzymania się przez każdorazowego właściciela nieruchomości obciążonej od wznoszenia budowli i upraw pod linią i obok słupa energetycznego w odległości zgodnej z obowiązującymi przepisami.

Sąd Rejonowy postanowieniem z dnia 29 lipca 2010 r. oddalił wniosek. Postanowienie uprawomocniło się w części dotyczącej działki nr 209/16 w następstwie oddalenia apelacji wnioskodawcy przez Sąd Okręgowy postanowieniem z dnia 12 maja 2011 r.

Sąd Rejonowy ustalił, że właścicielami nieruchomości oznaczonej jako działka nr 209/16 położonej w Ł. i stanowiącej do 1992 r. własność Skarbu Państwa są M. B. i E. B., którzy nabyli ją w dniu 7 października 2003 r. od Gminy B. Działka nr 379, zapisana w księdze wieczystej prowadzonej przez Sąd Rejonowy nr Kw ..., stanowi własność M. B., który nabył ją w dniu 4 listopada 1983 r. od Skarbu Państwa. Na nieruchomościach znajdują się urządzenia służące do przesyłu energii elektrycznej, które stanowią: słupowa stacja transformatorowa, złącze kablowe, kablowa linia elektroenergetyczna, słup napowietrznej linii energoelektrycznej z latarnią uliczną. Urządzenia te zostały zmodernizowane w 1979 r. Przedmiotem działalności wnioskodawcy jest między innymi dystrybucja energii elektrycznej. Zgodnie z zarządzeniem Ministra Górnictwa i Energetyki z dnia 4 stycznia 1960 r., Przedsiębiorstwo Zakłady Energetyczne Okręgu Północnego prowadziło między innymi Zakład Energetyczny B. , który stał się samodzielny przedsiębiorstwem państwowym z dniem 16 stycznia 1989 r. Na podstawie aktu notarialnego z dnia 12 lipca 1993 r. przedsiębiorstwo to zostało przekształcone w jednoosobową Spółkę Akcyjną Skarbu Państwa – Zakład Energetyczny B. Spółka Akcyjna. Na podstawie uchwały walnego zgromadzenia akcjonariuszy między innymi Zakładu Energetycznego z dnia 17 grudnia 2002 r. doszło do połączenia tej Spółki z ENEA Spółką Akcyjną, której jedynym akcjonariuszem był Skarb Państwa. W dniu 30

czerwca 2007 r. ze Spółki tej została wydzielona ENEA OPERATOR Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością w P., jako zorganizowana część przedsiębiorstwa prowadząca działalność w zakresie dystrybucji energii elektrycznej. Od jesieni 2008 r. zainteresowani prowadzili korespondencję zmierzającą do ustalenia zasad korzystania z urządzeń przesyłowych. W tym czasie uczestnicy uniemożliwili wnioskodawcy swobodny dostęp do tych urządzeń, możliwy obecnie każdorazowo za ich zgodą. Wnioskodawca jest następcą prawnym Zakładu Energetycznego Okręgu Północnego – Zakładu Energetycznego w B. Urządzenia przesyłowe od 1979 r. pozostawały w użytkowaniu poprzedników prawnych wnioskodawcy, a następnie samego wnioskodawcy. Sąd Rejonowy wskazał, że zgodnie z obowiązującą do dnia 1 lutego 1989 r. na podstawie art. 128 k.c. zasadą niepodzielności własności państwowej przysługiwała ona Skarbowi Państwa, zaś państwowe osoby prawne w granicach swej zdolności prawnej wykonywały w imieniu własnym względem zarządzanych przez nie części mienia ogólnonarodowego uprawnienia płynące z własności państwowej; ich władztwo miało charakter dzierżenia w rozumieniu art. 338 k.c. Uznał, że w czasie, gdy Skarb Państwa był jednocześnie właścicielem działki władnącej i obciążonej działki nr 379 istniał stan wyłączający możliwość nabycia przez zasiedzenie służebności na tej działce, który trwał do 1983 r., kiedy to uczestnik kupił działkę od Skarbu Państwa. Za podstawę swoich rozważań przyjął Sąd Rejonowy pojęcie posiadacza służebności, którym jest właściciel nieruchomości władnącej, faktycznie korzystający z cudzej nieruchomości w zakresie odpowiadającym służebności w zamiarze korzystania ze służebności dla siebie, W obszarze fizycznego związku z nieruchomością posiadanie przez niego służebności ogranicza się do faktycznego korzystania z nieruchomości w ograniczonym zakresie odpowiadającym treści służebności. Na podstawie przedstawionych przez wnioskodawcę dokumentów przyjął, że jego poprzednik zajął działki uczestników w dobrej wierze jednak uznał, że do zasiedzenia służebności przez wnioskodawcę lub jego poprzedników potrzebny był okres trzydziestu lat. Przyjął bowiem, że właściwą chwilą dla oceny dobrej albo złej wiary posiadacza jest moment początkowy posiadania, kiedy mógł rozpocząć bieg termin zasiedzenia, nie zaś moment wzniesienia urządzeń, czy oddania ich do użytku. W odniesieniu do działki nr 379 był to rok 1983, a w tej

dacie posiadacz służebności miał świadomość, że nie ma jakiegokolwiek tytułu do utrzymywania na działce urządzeń, był więc w złej wierze. Do 2008 r., kiedy to posiadacz służebności utracił swobodny dostęp do działki, nie upłynął okres zasiedzenia, wniosek w tym zakresie jest więc nieuzasadniony.

Na skutek apelacji wnioskodawcy Sąd Okręgowy postanowieniem z dnia 12 maja 2011 r. zmienił postanowienie Sądu Rejonowego w odniesieniu do działki nr 379 i w tej części uwzględnił wniosek przez stwierdzenie nabycia przez wnioskodawcę służebności przesyłu linii i urządzeń energetycznych na tej działce z dniem 5 listopada 2003 r. Podstawą uwzględnienia apelacji było uznanie zasadności podniesionych w niej zarzutów naruszenia przez Sąd Rejonowy przepisów art. 7 w zw. z art. 172 i art. 292 k.c. przez przyjęcie, że wnioskodawcę należy uważać za posiadacza służebności w złej wierze i w związku z tym że do jej nabycia konieczny był trzydziestoletni okres posiadania. Odnosząc się do treści wniosku Sąd Okręgowy stwierdził, odmiennie niż zinterpretował go Sąd Rejonowy, że w istocie dotyczy on stwierdzenia zasiedzenia służebności przesyłu uregulowanej w art. 305¹ do 305⁴ k.c., do której odpowiednio stosuje się przepisy o służebnościach gruntowych. Sąd Okręgowy wskazał, że w dobrej wierze jest ten, kto powołując się na określone prawo pozostaje w usprawiedliwianym okolicznościami przekonaniu, że prawo to mu przysługuje, chociażby to przekonanie było sprzeczne z rzeczywistym stanem rzeczy. Uznał, że w stanie faktycznym sprawy wnioskodawcy nie można zarzucić złej wiary przy korzystaniu w granicach służebności z przedmiotowej nieruchomości. Z ustaleń faktycznych sprawy wynika – jak wskazał - że budowa urządzeń przesyłowych nastąpiła w 1979 r. kiedy to właścicielem nieruchomości był Skarb Państwa, będący równocześnie właścicielem mienia przedsiębiorstwa państwowego budującego te urządzenia. Brak jest dowodów, że budowa urządzeń była bezprawna, a uczestnicy nie wykazali, aby po nabyciu przez nich nieruchomości 1983 r., aż do 2009 r. sprzeciwiali się nieodpłatnemu korzystaniu z ich nieruchomości. Do tego więc czasu wnioskodawca i jego poprzednicy prawni byli posiadaczami służebności przesyłu w dobrej wierze i do jej nabycia przez zasiedzenie potrzebny był dwudziestoletni okres posiadania, który rozpoczął bieg 5 listopada 1983 r. Do okresu posiadania potrzebnego do zasiedzenia przez wnioskodawcę Sąd

Okręgowy doliczył posiadanie służebności przez Skarb Państwa, które w jego imieniu wykonywały, będące poprzednikiem prawnym wnioskodawcy, przedsiębiorstwa: Przedsiębiorstwo Zakłady Energetyczne Okręgu Północnego prowadzącego m.in. Zakład Energetyczny B., jednoosobowa Spółka Akcyjna Skarbu Państwa o nazwie Zakład Energetyczny B. Spółka Akcyjna i ENEA Spółka Akcyjna z siedzibą w P. po połączeniu jej z Zakładem Energetycznym B. S.A. Wskazał przy tym, że posiadanie służebności nie jest posiadaniem właścicielskim, a chodzi o faktyczne korzystanie z gruntu w takim zakresie w jakim czyniłaby to osoba, której przysługuje służebność. Musi to być posiadanie dla siebie, ciągłe i niezakłócone.

Skarga kasacyjna wniesiona przez uczestników postępowania, zaskarżająca postanowienie Sądu Okręgowego w części uwzględniającej apelację wnioskodawcy i orzekającej o kosztach postępowania apelacyjnego, oparta została na obu ustawowych podstawach, w ramach których skarżący podnieśli zarzuty naruszenia:

1/ art. 7 k.c. i art. 172 § 1 k.c. przez przyjęcie dobrej wiary poprzednika wnioskodawcy (Skarbu Państwa) w momencie uzyskania posiadania służebności w sytuacji zawarcia w 1983 r. umowy sprzedaży działki nr 379 między uczestnikiem a Skarbem Państwa i mimo wiedzy Skarbu Państwa o zmianie właściciela tej działki,

2/ art. 339 k.c. przez przyjęcie, że poprzednik prawny wnioskodawcy i wnioskodawca byli posiadaczami w dobrej wierze w sytuacji każdorazowego zwracania się przez pracowników o wydanie kluczy od bramy odgradzającej urzędnika,

3/ art. 176 § 1 zd. 1 k.c. przez niewłaściwe zastosowanie i doliczenie do czasu posiadania wnioskodawcy czasu posiadania poprzednika uzyskanego w złej wierze,

4/ art. 172 § 1 w zw. z art. 175 i art. 121 pkt 4 k.c. przez nieuwzględnienie, że bieg zasiedzenia rozpoczął się nie od 1983 r., a od 7 stycznia 1991 r,

5/ art. 321 § 1 k.p.c. przez orzeczenie co do przedmiotu, który nie był objęty żądaniem, co miało istotny wpływ na wynik sprawy.

Uczestnicy wnosili o uchylenie postanowienia Sądu Okręgowego w zaskarżonej części i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego

rozpoznania albo jego uchylenie i orzeczenie co do istoty sprawy przez oddalenie apelacji wnioskodawcy od postanowienia Sądu Rejonowego w tej części.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z poglądem określanym mianem tradycyjnego, zawarte w przepisach Kodeksu cywilnego w tym szczególności w art. 172 i 231 k.c. pojęcie „dobrej wiary” posiadacza odnosić należy do przekonania, że służy mu stosowne uprawnienie do władania rzeczą. Obok takiego, dominującego obecnie w orzecznictwie Sądu Najwyższego rozumienia pojęcia dobrej wiary w znaczeniu subiektywnym (vide w szczególności uchwała składu siedmiu sędziów SN – zasada prawna – z dnia 6 grudnia 1991 r., OSNCP 1992, nr 4, poz. 48) w judykaturze występuje także pogląd odmienny prezentowany zarówno na gruncie art. 73 art. 73 § 2 pr. rzecz. jak i obecnie Kodeksu cywilnego na tle art. 231 § 1 k.c. a także art. 172 k.c., zgodnie którym dobra wiara posiadacza polega na jego przekonaniu opartym na obiektywnych przesłankach wywodzących się ze stosunku będącego jego podstawą i przyczyną konkretnego stanu faktycznego, że jego posiadanie niczyjego prawa nie narusza, a tym samym wykonując prawo innej osoby nie krzywdzi tej osoby, wówczas w szczególności, gdy ona sama zrezygnowała z posiadania na jego rzecz. Podzielając pierwszy z przytoczonych poglądów wskazać należy, że jak trafnie przyjmuje się w judykaturze (m.in. wyrok SN z dnia 20 maja 1997 r., II CKN 172/97, OSNC 1997, nr 12, poz. 196) rozumienie pojęcia „dobrej wiary” w sensie tradycyjnym nie wyklucza w pewnych sytuacjach, traktowania posiadacza w złej wierze tj. takiego który wiedział lub powinien był wiedzieć, że nie jest właścicielem na równi z posiadaczem w dobrej wierze, jeżeli przemawiają za tym, że względu na szczególne okoliczności sprawy, zasady współżycia społecznego.

Z dokonanych ustaleń faktycznych wynika, że w sprawie zachodzą takie szczególne okoliczności uzasadniające, w każdym razie, potraktowanie wnioskodawcy i jego poprzedników prawnych na równi z posiadaczami w dobrej wierze. Potrzeba dalszego utrzymania urządzeń przesyłowych znajdujących się na działce stanowiącej obecnie własność uczestnika, po nabyciu jej od Skarbu Państwa, jako niezbędnych dla zaopatrzenia ludności w energię elektryczną nie była, zarówno w tamtym czasie jak i w następnych latach przez uczestników

kwestionowana. Zasady doświadczenia życiowego pozwalają sądzić że obciążenie nimi działki nie pozostawało bez wpływu na cenę jej nabycia. Uczestnicy przez kilkadziesiąt lat nie protestowali przeciwko obecności urządzeń i nie ubiegali się w ramach przysługujących im środków prawnych o zmianę ich lokalizacji, co pozwoliłoby bezkonfliktowo i bez uszczerbku dla istotnych interesów znacznej grupy odbiorców energii podjęcie w stosownym czasie starań o zmianę istniejącego stanu rzeczy. Nie mogą odnieść skutku odmienne twierdzenia skarżących, stanowiące podstawę sformułowanego w skardze kasacyjnej zarzutu naruszenia art. 339 k.c., jako skierowane przeciwko ustaleniom faktycznym i niedopuszczalne z mocy art. 398³ § 3 k.p.c. Bezpodstawne w świetle ustalonych faktów jest twierdzenie skarżących, że objęcie przez Skarb Państwa w posiadanie przedmiotowej służebności nastąpiło bez ich zgody oraz twierdzenie, że z przyczyn społeczno - politycznych zmuszeni byli zaniechać dochodzenia wydania przedmiotowej nieruchomości aż do 1991 r., na którym oparty został zarzut naruszenia art. 172 § 1 k.c. w zw. z art.175 k.c. i art. 121 pkt 4 k.c.

Uzasadniona okazała się natomiast przytoczona w skardze kasacyjnej podstawa naruszenia przepisów postępowania, w ramach której skarżący podnieśli zarzut naruszenia art. 321 § 1 k.p.c.

Wynikający z zawartego w art. 610 § 1 k.p.c. odesłania do art. 677 k.p.c. zakres niezwiązania sądu żądaniem w postępowaniu o stwierdzenie zasiedzenia dotyczy możliwości określenia innego nabywcy (kwestia ta, istotna z uwagi na datę stwierdzenia nabycia służebności nie była jednakże przedmiotem rozważań Sądu Okręgowego), innej daty nabycia ewentualnie innego, ograniczonego przedmiotowo, zakresu nabycia własności. Nie obejmuje natomiast możliwości orzekania o innym przedmiocie, ani o innym prawie, które nie było przedmiotem żądania. W tym zakresie na podstawie art. 13 § 2 k.p.c. w postępowaniu procesowym odpowiednie zastosowanie znajduje art. 321 § 1 k.p.c. (postanowienie SN z dnia 13 października 2010 r., I CSK 582/09, Lex nr 661498).

W świetle powyższego niewątpliwym naruszeniem art. 321 § 1 k.p.c. było orzeczenie przez Sąd Okręgowy o nabyciu przez wnioskodawcę służebności przesylu linii i urządzeń energetycznych w sytuacji, gdy przedmiotem żądania wnioskodawcy było stwierdzenie zasiedzenia służebności gruntowej czynnej

i biernej (w zakresie tej drugiej niedopuszczalne wobec ograniczenia możliwości zasiedzenia służebności jedynie do służebności czynnej). Niezależnie od tego, ubocznie jedynie, wobec braku w skardze kasacyjnej stosownego zarzutu, pozostaje wskazać, że zgodnie z ukształtowanym w drodze funkcjonalnej wykładni art. 292 k.c. jednolitym poglądem judykatury dopuszczalne jest przed prawnym uregulowaniem służebności przesyłu nabycie przez zasiedzenie przez podmiot prowadzący przedsiębiorstwo służebności odpowiadającej treści służebności przesyłu (tak m. in. uchwała SN z dnia 7 października 2008 r., III CZP 89/08, wyrok SN z dnia 12 grudnia 2008 r., III CSK 389/08). Ustanowienie jak i stwierdzenie na rzecz przedsiębiorcy w drodze zasiedzenia takiej służebności nie wymaga oznaczenia nieruchomości władnącej. Jednak w przypadku orzekania przez sąd przed wejściem w życie nowelizacji Kodeksu cywilnego, wprowadzającej z dniem 3 sierpnia 2008 r. ustawową regulację służebności przesyłu przedmiotem zasiedzenia przez przedsiębiorcę może być tylko służebność gruntowa o treści odpowiadającej służebności przesyłu, a nie służebność przesyłu. Jeżeli więc termin prowadzący do nabycia służebności w drodze zasiedzenia upłynął przed 3 sierpnia 2008 r., to sąd stwierdza nabycie służebności gruntowej o treści odpowiadającej służebności przesyłu, jeżeli zaś okres zasiedzenia upływa po tej dacie, to sąd stwierdza nabycie służebności przesyłu.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. uchylił postanowienie Sądu Okręgowego w zaskarżonej części i sprawę w tym zakresie przekazał temu Sądowi do ponownego rozpoznania.